

Harran

Kültür ve Folklor Dergisi

SAHİBİ

A. Fehmi APAYDIN

MESUL MÜDÜRÜ

Av. Osman Nuri MIZRAKÇI

YAYIN KURULU

İ. Halil ÇELİK

M. Adil OYMAK

S. Adil GİRAY

M. Emin ERGİN

YAYIN SEKRETERİ

Mustafa K. APAYDIN

EYLÜL - 1980

SAYI 18

FIATİ 30 TL.

YILLIK ABONE 360 TL.

AYDA BİR ÇIKAR

Dergimizdeki yazı ve resimler kaynak gösterilerek alınabilir.

Yazışma Adresi : P K. 44 URFA

İdare Merkezi : Beyaz sk. Beyaz Psj

Satış Merkezi : Harran Kitapevi URFA

DİZGİ VE BASKI :

BİZİM

KARAKOYUN MATBAASI

TELEFON : 17 52 - URFA

EYLÜL

1980

18

Urfa Ağzı Deyimler Sözlüğü

Asil SÖYLER

M. Emin BEYAZGÜL

Ali KAZZAZ

M. Emin ERGİN

AB'UDELEP : Cömert, sofrası geniş

ABUZAMBAK OHI : Muhatabını çileden çıkarmak için boş sözler söylemek

AÇILIP SAÇIL : Açık saçık gilyinmek

ADAM EK : Yüzsüz bir adamı uyutarak ondan ayrılmak, savmak

ADAMDAN SAYIL : Bir kişinin kerhen de olsa insan kabul edilmesi

ADAMINI BUL : İş bitircek kişiyi bulmak tesbit etmek

ADAM OLACAH TI, SEBBEH OLDI : İnsan lıktan nasibini alamamış kişiler için kullanılır.

ADAM YİMİYE, İÇMİYE, ÜZİNE BAHA : Güzellik veya çirkinlik için biri meth di- geri istihza için kullanılır,

AD ELİNİN, NAM (:) VELİNİN : Yapan başka sahip çıkan baska

ADIMIZ ÇIHMIŞ DOKKIZA, ENMEZ SEK-

KIZE : Şanssızlığı ifade için

ADINI DELİYE KOY : Suyunu buldurmak, çıkarı için deli görünmek.

ADINNAN, SANINNAN : Etraflıca

ADI VAR, SANI YOH : Unutulmuş, soy- suz

AĞBATI BAŞIYA : Darısı başına

AĞ BEHT : Şanslılık, iyi kurulmuş evlilik

AĞ BEHT ALTIN TAHT : Şanslı, iyi ku- rulmuş evlilik

AĞACA ÇIH SAM PABICIM YERDE KALMAZ : Yalnız kalmış, kimsesiz, kimseye minnetli oimyan insanlar tarafından kullanılır.

AĞA KELLE YİMİŞ Yersiz böbürleneler için kullanılır.

AĞIR ARMAĞAN : Bir kişinin değerinde

AĞIR BOYDAN AĞIR SOYDAN : Toplan- tıya sonradan gelenler, kendini ağırdan alanlar için

AGZINA, BOZINA BAHMA : İncelemeden kabullenmek

AĞZI AÇIH, AYRAN DELİSİ : Densiz

AĞZI AÇIHTA KAL : Hayrette kalmak

AĞZI DOLISI : Süvmek, agzına geleni söylemek

AĞZINA DAD DEGMİŞ : Daha önce men- faat gördüğü bir işten devamlı pay ummak

AGZINA GEL : Sürç-i lisan etmek

AĞZINDA KAN OLSA TÜKÜRMEZ : Sır saklayan, ketum

AĞZINDAN DÜŞMEZ : Dilinden düşmez

AĞZINDAN GİRİP, BİRİNİNDAN ÇIH : Ta'riz etmek, söz veya fiille eziyet etmek'

AHA BIRAMA GELDİ : Sabrın taşması

AHINTIYA KÜREK ÇEK ; Ortama uymak

AHMASSA DA DAMLÂR : Bir işten umulan asgari fayda için

ÂL ÂLLÂH KULİYİ, ZÂPTEYLE : Deli dolu bir adamın şerrinden kurtulmak için kullanılır.

Âlan razı, Satan Razi : Terefların memnuniyetlerini belirtir

Âlan razı, Satan razı, Ortada siye noliy : Uzlaşmayı münasebetsiz bir hareketle bozan kişilere kullanılır.

Âlçacıh divar : Kıymet verilmeyen kişi için kullanılır.

Âlçah dağları ban yaratım deyyi : Kızır kişiler için kullanılır.

Aldiy ipek, sattiy ipek, hanı karı ha köpek işini bilmiyen tüccar için kullanılır.

Al gülüm, ver gülüm : Peşin alışveriş

Allah'a Hevala et : Kişinin gücünün yetmediği bir kişiyi Allah'ın cezalandırmasını istemek

Allah biye versin ben de siye verim : Borcunu ödemek istemeyen kişiler kullanır.

Allah irag ede ; Hayırlı işin devamını dilemek.

Allah'ın zabanısı : Zalim kişiler için kullanılır

Allah kediyim ede : Hayırlı işin devamını beklemek

Allah seni biye gezep mi verdi : Hayırsız yakınlar için

Allah seni biye sayınnan mı verdi : Sık sık huzursuzluk çıkaran askıntı olan

Allah yarattı demez: Âcımasız zalim

Âitın adını tuc et : itibarını yitirmek

Âitın iken tuc oldım, seçilmez piriuş oldım Ne idik ne olduk anlamında

Âltı kab, üsti çardah : Kof olan bir şeyi mübalağalı göstermek

Altıy daş, üstü tokkac mı ? : Sıkıntıda olmadığı halde sıkıntılı görünen kişileresöylenir

Âltıyanı kiraz bahçası : kendisini zengin gösteren, hileli

Âlver et : ilişki kurmak

Âna baba günü : Mahşeri kalabalık

Ânadan üryan - Çırılçıplak

Âna kucağı değil, asker ocağı : İster istemez yapılacak işler için

Ânalı danalı : Etrafıyla, maiyetiyle anlamında

Ânamın ilki olacağıme, dağdaki tikli olaydım : Ânnenin toyluğundan çocuğun çektiği sıkıntı ve şansızlık için kullanılır.

Ânay soğan, babay şamsah, sen nerden çıhtiy ölbe şeker : Anasını babasını beğenmeyen, örfünü inkar eden

Urfa Şairleri

AHMET BERKÎ

Bedri Alpay

1840 yılında Urfa'da doğmuştur. Hacı Abbas adında bir zatın oğludur.

Okuma ve yazmayı mahalle mekteplerinde öğrendikten sonra Yusuf paşa Medresesine girmiş vetahsilini ikmal etmeden medreseyi terk ederek memuriyet mesleğine intisap etmiştir. İlk memuriyeti Urfa tahrirat kâtipliğidir.

Ahmet Berkî Bey 1862 de Urfadan ayrılarak Bağdada gitmiş ve orada polis mektebine girmiştir. 1868 de polis komiserliğine terfi eden Berkî Bey 1870 de Bağdat Valiliğine atanan meşhur devlet adamı Mithat paşanın maiyetine girmiş paşa Bağdat'tan ayrılınca kadar onun maiyetinde kalmıştır.

Babasının tavassutu üzerine Berkî Bey Urfa mutasarrıfı şair Rumi Mehmet Paşanın daveti üzerine Urfa'ya gelerek Urfa nüfus memurluğuna tayin edilmiştir. 1884 yılında bu vazifeden azledildiğinden Urfa'nın Suruç kazası maliye baş tahsildarlığına 1889 da refi kasiyla birlikte refikasının ailesini ziyaret etmek maksadiyla İstanbul'a gitmiş avdetlerinde Mersin İskenderun arasında vapurda vefat ettiğinden nâşi Akdenizin dalgalarına tevdi edilmiştir.

Berkî Bey seyrek sakallı esmer renkli uzun boylu, kibar hüriyet perver, yeniliği seven bir zat imiş uzun müddet Irak'ta kaldığı için ifrat derecede hanedan-ı ehl-i beyte ve Hz-Aliye bağlanmış bir şair olmuştur.

Şiirlerinden örnekler

Bir gazelinden iki beyit

Bugün dildar-ı gül-çehre yine yüzden nikab açmış
Sanarsın semt-i müşriklerden yüzüne afitab açmış
Muallim lütfile azad kıl ol servi mektepten
Hın tarifi canlar durup sâf sâf kitap açmış

Bir gazeli

Gerçi inşade luğat sözde belâgat gibidir
Hakim-i nehr-i revan emri şariat gibidir
Aleme zülmü eza feyz-i tarikat olmuş
Geceler nuş-ı şarab zükr-ü ibadet gibidir
Arzıhalın sorsa ger şarm-i hicap ile fakir
Çık dışarıya herif lafz-ı inayet gibidir
Ne kadar akça verisinde umarlar bişek
Parasız halını arz cürmü kabahat gibidir
Çarh'ı geçrev halını eyle tefekkür Berkî
Künc-i üzlet bu dem evreng-i riyâset gibidir

Bir Örnek daha

Menba-ı kân-ı atâ vermez mi ab-ı kevseri
Zülfikarın dehşeti kat'ı etti bab-ı Hayberi
Tac-ı ivreng-i hilafettir Ali ol din eri
Na mükemmel ferdi tek mil etti Berki kemteri
Yüzseler cümle vücudum kalmasa tende deai
Geçmezem bab-i Aliden Hayderiyem Hayferi

URFA'DAN DERLENMİŞ DUALAR

ALİ KAZAZ

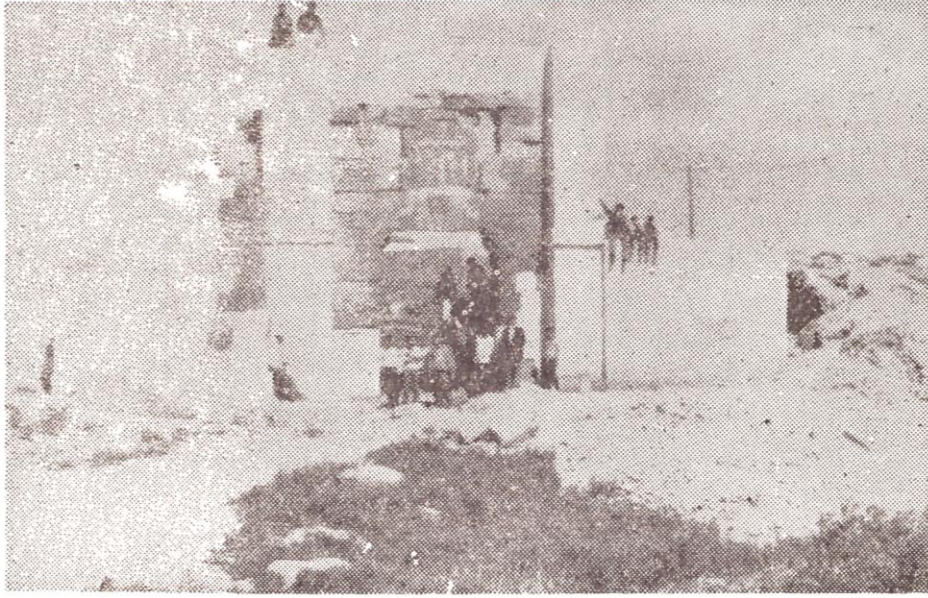
Allah işi rast getire
Allah bol rızık vere
Allaha amanat olasan
Allah seni ev barh ede
Allah seni bahtidan güldire.
Allah kısmetiy geniş ede.
Allah yuvayı dağıtmıya
Allah kazayı belâyı def'ede.
Allah seni Haca nasip ede,
Allah çocukları bağışlıya.
Allah ele ayaga bırakmıya
Allah seni kimseye muhtaç etmeye.
Allah heri bari anaya yidire
Allah siye ağbeht vere.
Allah seni dünyada da Abrette de yormıya.
Allah evlatları siye ömirli ede,
Allah size akıl fikir vere
Allah kazancı anaya babaya yidire
Allah ataşiy anaya babaya göstermiye.
Allah size sabır vere.
Allah seni çocukları içinden eksik etmiye
Allah şifasını gerkeyleye
Allah analı babalı büyüde
Allah salih kullarından eyleye
Allah taziyenizi mübarek etsin.
Allah ömrini kavi etsin.
Allah seni ağlıdan oba, kızıydan komşı ede
Ben senden razıyam Allah senden razı ola.
Ben sizden razıyam yer gök sizden razı ola.
Dünya durdukça durasan
Elmaslar, inciler, ahıtmalar takasan, saraylarda otırasan
Gün göresen devran süresen.
Günahlari kefarete olsun.
Keriy nur içinde kala
Kırmızı kırmızı külünçeler yiyesen
Nur gölünde yata
O gün ola hac şerbeti içah.
Sen beni yormadiy allah da seni yormıya.
Yetişip yetesen, göğeri biteren,
Yukarıda otırasan aşağı buyırasan
Yedi oğlan babası olasan

Külütür Bakanlığı ve Anıtlar Yüksek Kurulu'na ve Diğer İlgililere

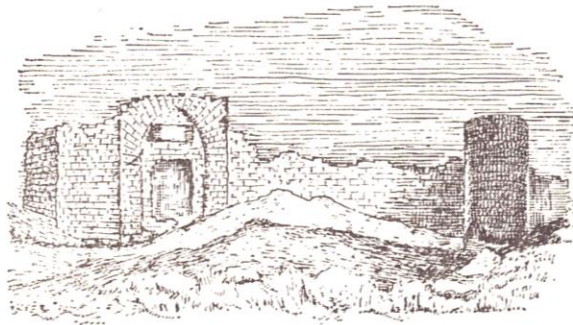
Tarihi HARRAN harabeleri yıllardan beri yok olmaya terkedilmiştir. Bu güne kadar bir taş yerine koyulmadığı gibi olanların da tahribi için gereken yapılmıştır.

Ancak son zamanlarda çok cüz'i de olsa bir miktar para ayrılmış ve HARRAN harabelerinin kazılması ve restorasyonuna resmen bir başlangıç yapılmıştır.

Geçen gün Harran'a bir inceleme gezisine gittiğimizde Kalenin bir kısmını ve surun Halep Kapısı'nın yeniden yapıldığını gördük (Resim : 1)

Yeniden yapıldığı diyoruz çünkü çok tuhaf bir üslup vardır kapıda. Daha doğrusu bir üslupsuzluk vardır. Dönünce bir çok yerli ve yabancı araştırmacının eserlerini incelemeye başladık. Harran şehrinin Halep Kapısı hakkında bilgi toplamak için. Çünkü bu şehre bu surları yapanların bu kadar zevksiz olamayacağını düşünmüştük. Ve buldukta (resim : 2)

1834-1836 yılları arasında buraya bir gaziye gelen LİUET CHESNEY "Dicle Ve Fırat Nehirleri Arasında yüzeysel Araştırma gezisi " diye bir eser meydana getirmişti. Ve bu eserde Harran şehrinin HELEP KAPISI' nı bir gravürle göstermişti. İşte 150 yıl önceki kapı ve bu günkü hali. Yetkililerin bu cinayete son vereceklerini ve sorumlularına hesap soracaklarını umarız.

M. Adil Oymak

LİLİŞAN

Hanifi DÜŞMEZ

Akşamdı Lilişan gözlerin senin
Bir deniz kıyısı bilmediğim yer
Ah hüznün çöküyor kalbime derin
Her çiçek seninle olur seferber
Akşamdı Lilişan gözlerin senin

Yıldırım düşüyor gül ellerinden
Uçuyor uçuyor altın kelebek
Bir feryat kopuyor yine derinden
Çocuklar elinde kırılan bebek
Yıldırım düşüyor gül ellerinden

Ne zaman gülecek bana talihim
Sarı saçlarından düşüyor tel tel
Tutma ellerimi perişan halim
Ruhumda esiyor poyraz karayel
Ne zaman gülecek bana talihim

Uzayan bir günün yorgun saati
Sevimli yaramaz yeşil gözlü kız
Bir güneş batıyor ayrılık vakti
Kayıyor kayıyor gökte bir yıldız
Uzayan bir günün yorgun saati

Rengi uçuk bir ten kırmızı bir yüz
Dinle ve kulak ver biraz Lilişan
Sapsarı yaprakta saklanıyor güz
Aynada ikiye bölünen zaman
Rengi uçup bir ten kırmızı bir yüz

Başlar kaderimin bana cilvesi
Yorgun gözlerimi açarken sabah
Çeşmeden şakıyan billur su sesi
Sarı sümbüllerden yükselirken ah
Başlar kaderimin bana cilvesi

Üşür kar yağanda kara kargalar
Sürüler peşinde ulur köpekler
Hüzün anıttır sorma bacalar
Gözü yaşlı yolcu araba bekler
Üşür kar yağanda kara kargalar

Laleler zambaklar senle muezzez
Devinin içimden ağlayan pınar
Görmedim yüzüme bakmadın bir kez
Mevsim dönümünü baş meyvesi nar
Laleler zambaklar senle muazzez

Bendim sana gülen cam arkasından
Kırık tahta gibi el sallayan ben
Güneş küçülten o isli camdan
Bir soru büyüyor kafamda neden
Bendim sana gülen cam arkasından

Ürküyor ceylanlar ve kelaynaklar
Saman çöplerinde yüzüyor Fırat
Acı patlamayla düşen kanatlar
Meydanlarda cirit atan doru at
Ürküyor ceylanlar ve kelaynaklar

Lilişan laleler güler Suşehri
Ahşap kulübede yanıyor ocak
Öldürün görünce ah güzelleri
Ha çıktı çıkıyor canım çıkacak
Lilişan laleler güller Suşehri

B İ L M E C E

Fısıldar her an gizlice
Beynime acı haberi
Başımda titrer delice

Yar gibi başımda yeri
Bırakmam ama kopmazsa
Taşıdığım günden beri

M. Adil OYMAK

G A Z E L

Sun peyâ pey sakiya ben cam-ı serşar isterem
Et beni mestu harab sahbayı her bâr isterem
Bir mühendis hedmedip gitti bina-yü hatırım
Yeniden inşasına elbette mimar isterem
Bir rahib-i hazıka var ihtiyacı gönlümün
Zahmadar-ı tir-i aşkı. gayrı tımar isterem
Ey saba git yare arzet derd-i bi payanımı
Hal-ı zarımdan o yâr olsun haberdar isterem
Şimdi zevk ü sefadan ruhumu kasvet gelir
Ne sürur-u andelip ne seyr-i gülzâr isterem
Gayri dil vermem güzeller payımı bûs etseler
Ne vefaya ihtiyacım var ne dildâr isterem

N E Z İ H E

URFA TÜRKÜLERİ

Şeref Ulusoy
Müzik Öğretmeni

KAPUYU ÇALAN KİMDİR

Makam : Hicaz

Kapuyu Çalan Kimdir
Aç bakım gelen kimdir
Yaram derine düştü
Belki gelen hekimdir

Oy desinler desinler
O dilleri yesinler
Halepli bahçesinde
Nesimem oynar desinler

Liverimin kaytanı
Sen geldin yarım hanı
Yüzden seven çok olur
Candan sevenim hanı

Oy desinler desinler
O dilleri yesinler
Halepli bahçesinde
Nesimem oynar desinler

AYAĞINA GEYMIŞ KARA YEMENİ

Makamı : Uşşak

Ayağına geymiş kara yemeni
Sallanma sevdiğim öldürdün beni
Dünya düşman olsa severem seni
Meğer kurşun ile vurdular beni
Sen bir yana ben bir yana yan yana
kaşlar kara gözler benzer ceylana
Dere kenarında bir ev yapmışam
Kerpicim tükendi naçar kalmışam
Bir yar için çok cefalar çekmişem
Sen bir yana ben bir yana yan yana
Sen bir yana ben bir yana yan yana
kaşlar kara gözler benzer ceylana

Liver : Tabanca

Kaytan-İpekten yapılmış ip, bağ

URFALİYAM DAĞLIYAM

Makam : Uşşak

Urfalıyam dağlıyam
Bahçalıyam bağlıyam

Ağamda şimdi gelir
Paşamda şimdi gelir
güzelde şimdi gelir

Urfa'nın badenleri
çevirin gidenleri

Ağam da şimdi gelir
Paşam da şimdi gelir
güzel de şimdi gelir hey

Vurun vurun öldürün
Yâri terk edenleri

Ağamda şimdi gelir
Paşamda şimdi gelir
güzelde şimdi gelir

DARACIK SOKAKTA YARE KAVUŞTUM

Makam : Uşşak

Daracık sakakta yâre kavuştum
yâr aşağı ben yukarı sovuştum,oy beni beni
yâre bir gül verdim yarnan bariştim
Bir tanecik bu dert yaralar beni'oy beni beni

Beni beni beni ceylanım seni
Sürmedim sefanı neyleyim seni

Yüce dağ başında yayılan atlar
Yarımın koynuna girmesin yâdlar,oy beni bcni
Mezarım üstünde bir karış otlar
Bi-tanecik bu dert yaralar beni,oy beni beni

Beni beni beni ceylanım seni
Şürmedim safanı neyleyim seni

Savuştum : Geçtim,yürüdüm
Yarnan : Yar ile

SEYF'ÜL ZÜLYEZEN

Tenekeci Mahmut GÜZELGÖZ

III

Vehşelfela bir gün ormanlığı gezerken büyük gövdeli ağaçların bazı-
larında çeşitli delikler gördü. Hocasına "Bu ağaç gövdelerinde bulunan delik-
lerin hikmeti nedir" diye sorduğunda Hocası olan silahşörde "Oğlum ben
gençliğimde bu ağaçların gövdelerini oklarım ile delmiştim. Bu delikler benim
açtığım deliklerdir" dedi.

Bunu duyan Vehşelfela Hocasına "Eğer müsaade edersen bende bir ok
atayım. Bakayım bende delebiliyormuyum?." Hocası ona müsaade etti. Veh-
şelela yayını gerdi. Ve okunu attı. Oku ağacı delip öbür taraftan çıktı.
Bunu gören hocası Vehşelfela'ya "Oğlum sana verdiğim emek helal olsun.
Çok iyi yetişmişsin.. Artık ülkeneye dönebilirsin. "dedi.. Vehşelfela hoca-
sının elini öptü. Ülkesine dönmek üzere ormandan arıldı. Vehşelfela hoca-
sının yanında iken nişanlısı Şem'a'ya bir üfrit musallat olmuştu. ikibe birde
Şem'anın babasını tehdit ederek rahatsız ediyordu. Ve son olarak Vehşel-
fela ormandan bir gün evvel üfrit Şem'a'nın babasına "Kızı falan yere getirin
"diyerek yine onu tahdit etti. "Getirmedığınız takdirde hepiniz helak ederim
dedi. Tabi kızın babasının üfrite gücü yetmediği için kızını üfritin ta'rif
ettiği yere getirip bir çadır kurdu. Şem'a'yı çadıra koydu; bir kaç kişi ile
beraber üfritin gelmesini bekledi. Bunlar beklemekte iken Vehşelfela orman-
dan ayrılmış ülkesine gelmek üzere yola düşmüştü. Birden bire bir çadırla
ve nişanlısı Şem'a'nın babası ile karşılaştı. Şem'a'nın babasının yanına geldi.
Nedir bu haliniz?. Niçin burada duruyorsunuz, bu çadırda ağlayan kimdir',
diye sordu. Kızım babası Vehşelfela'yı kucakladı. "Oğlum senin nişanlın ol-
an Şem'a'ya bir üfrit musallat olmuş, Şem'a'yı bizden zorla alıp götürmek
istiyor. Bir türlü gücümüz yetmedi. O Şem'a'yı buraya getirmemizi emretti

Üfrit biraz sonra gelip onu götürecektir.,"dedi. Veşöyle devam etti : "Esasen Şem'a senin nişanlıdır. Eğer gücün yetiyorsa üfriti öldür ve nişanlını kurtar," Vehşelfela da "Tabiki o benim nişanlımdır. Ve inşallah nişanlını üfritin şerrinden kurtarırım, dedi. Ve Şem'a 'nın çadırına girdi kılının sıyırıldı şemanın yanında durdu korkma şema" dedi. "Ben sağken seni kimse elimden alamaz. . ." Şem'a'de Vehşelfela'yı görünce çok sevindi ve boynuna sarıldı. Biraz sonra üfrit geldi. Kızın babasına hani kızı getirdinizmi diye sordu. Onlarda evet getirdik. Çadırdadır. git al" dediler. Üfrit hemen çadıra girdi Kızın yanında Vehşelfela'yı görünce "Ey insanoğlu çekil yolumdan . . Bu kız benimdir alıp gideceğim. Eğer mani olmağa kalkarsan sen helak ederim" dedi ve Vehşelfela'nın üzerine yürüdü . . Vehşelfela kılıncı ile üfrite hamle yapıp onun sol kolunu uçurdu. Üfrit yere yuvarlandı. Döşen kolunu eline aldı! Ey insanoğlu eğer sağ kalırsam inşallah seninle bir daha karşılaşırız dedi ve kızı almadan oradan ayrıldı. Bunu gören kızın babası ve etrafındaki adamlar çöşkun bir sevinçle çadırın içine girdiler ve kızın babası oğlanın boynuna sarılı ikigözünden öptü. Beraberce ülkelerine döndüler. Kızın babası bütün aşireti toplayıp "Ey benim teba'mda bulunan milletim, hepiniz biliyorsunuzki bu genci (yani Vehşelfela'yı) çöide bulup bana küçüken getirdiler. Bu çocuğun geldiği gün benim bu kızım oldu. Her ikisini birbirine o zaman nişanladım. İşte bu gün evlenmek çağına gelmişlerdir. Artık bunları evlendirelim. Zaten oğlan büyük bir fedakârlık söserip kızımı üfritin kurtardı. Buna bir i'tirazınız vardı?. diye sorduğunda Reisin tedasının hepsi bir ağızdan "Hiç bir itirazımız yoktur. Zaten oğlan bnnu hakketmiştir. Üfritin kolunu uçurmakla bunu isbat etmiştir" dediler. Kızın babasının danışmanı bu işe memnun olmuştu. O habesistan kaalı yanlısı idi. Ve kızın habesistan kralına verilmesini arzu ediyar bunu aklından geçiriyordu. Danışman kızın Vehşelfela'ya venlmeine itiraz etti. . .

Devam edecek

Urfa Türkülerinde Makam Geleneği

Şeref Uslusoy
Müzik Öğretmeni

Urfa folklorunda türkülerin, gazellerin, hoyratların söylenişinde belli bir makam sırası vardır. Bu sıra okadar kalıplaşmıştır ki buna "Makam geleneği" demek yanlış olmasa gerek. Bu geleneğin dışına pek nadir olarak çıkıldığı görülür.

Urfa'lıların folklor aşıırı derecedeki tutkunlukları, müzikte disiplin, geleneklere saygıları Urfa folklorunu Türk folklorunda değerli yerini almasınaneden olmuştur. Bu tutkunluk; bazen bir makamı öğrenmek için ağzına bir damlasını bile sürmeden senelerce ustasının rakı şişesini taşımak, bazen bağa çıkan ustasının komşu bağını kiralayıp bir-iki makam hatta bir türkü öğrenmek için çeşitli fedakarlıklarda bulunmak ve bunun gibi nice entrejan olaylarla kendini gösterir.

Urfa'da dağ yatısı, sıra geceleri ve diğer eğlenceleri müziksiz düşünmek imkansızdır. Bu tür eğlencelere ses ve saz ustaları davet edilir. Müziğe en yaşlı ve bilgili ustanın nezaretinde başlanır. Bu ustaya aşırı saygı gösterildiğinde bir gerçektir:

Müziğe başlangıç genellikle "Rast" makamıyla olursada ses tellerini ısıtmak ve sonradan sesin çatlak çıkmasını önlemek için "Hüseyni" veya "Divan"la da açış yapılır. Giriş makamı olarak "Rast"ın seçilmesinin nedeni de pes sestten başlaması ve ilerde söylenecek tiz makamlarda sesin yorulmasını önlemek içindir. "Rast" makam-

ında bir-iki türkünden sonra "Rast" gazel okunur. "Mahur" makamına da girilebilir. Hatta bazen "saba" makamına da yer verilir. Tekrar "rast" a dönülür ve bu makam son bulur.

İkinci olarak "Navruz"(Navruz) makamına girilir. Bu makam esnasında "İbrahimi" okunur. "Beşiri" hoyrata yer verilir. Eski-den "Çargah" makamı da okunmasına rağmen bu makamın çok zor ve yüksek olması, zamanla makam bilenlerin sayılarının azalması dolayısıyla yerini "beşirihoyrat" a terk etmiştir.

"Hicaz" üçüncü sırayı alır. Meyanı yapıldıktan sonra "garip Hicaz"a (zirgüleli Hicaz) geçilir. İsfahan okunur. Mesnevi yapılır. Eger söyleyenler arasında makam bilgisi kuvvetli olan varsa Urfa'nın kendine has bir makamı olan Kalata makamında yer verilir. Hicaz makamına yakın olan bu makamda bir türkü şöyle başlar:

Kalatada bir yar sevdim ermeni

Ermeni, nin kaşı da gözü sürmeli (begin aman)

Ermeni, ye nasıl gönül vermeli (Ağam aman)

Bu makamdan sonra tekrar hicaz a dönülür ve son bulur.

Uşşak makamı Hicaz dan sonra gelir. Kırık hava ve gazelden sonra İbrahimi Okunur. Acemaşiran ve Saba Hüseyini makamlarına yer verilir. Tekrar Uşşak a dönülür.

Segah makamı "Uşşak" tan sonra gelen makamdır. Hüzzamla devam eder. Eyiç makamına geçilir. "rak" okunur. Tekrar segah a dönülür.

Altıncı sırayı Saba makamı alınır. Saba meyen yapılır. Mahmudiye makamına geçilir. Daha sonra Acem ve acem hoyratı söylenir. Tekrar saba ya dönülerek son bulur.

Küdir enson söylenen makamdır. Yukarıda söylenen makamlar-

la ses oldukça açılmıştır. Çok dik olmasına rağam ustalıkla bu makamda söylenir. «kürdi» meyan yapılır. «Tecnis» okunur. (mahura benzeyen bir makam) Tekrar “Kürdi”ye dönülür ve son bulur. Bazen bu makamdıan sonra «Araban» makamına da yer verilirdi. Ama genellikle bu makam dağdea inrken yani dağ yetisından dönüşte, yolda söylenen bir makamdır

Yukarıda saydığımız makamlar Urfa’da genellikle hep aynı sıra ile söylenir. Bu sıranın dışına çıkıldığında hoş karşılanmaz. Bazen bu makamların arasında yine Urfa’nın öz malı olan kılıçlı makamına da yer verilebilir. Bu makamı bulan Urfa’lı Kul Mustafa adındaki bir zattır, «Kılıçlı» makamındaki bir türküsü şöyle başlar.

Ya bülbül güle kon dikene konma

Ya göksünü acıp hare inanma

Eski dost düşman olur sanma

Harı var penceyi kanadır’a bülbül,

Dünya baki değil fanidir’a bülbül, şeyda bülbül

Dağ yatısından inişte bile ayrı bir makamı olan Urfa’lının Türkiye folklorunda aldığı yeri ve başarıyı yadırgamamak gerekir.

Bu yazının hazırlanmasında bana yardımlarını esirgemeyen Urfa folklorunda söz saibi değerli usta Tenekeci Mahmut Güzelgöz’e Urfa folkloru adına teşekkürü bir borç hilirim.

URFA'DA KUŞÇULUK VE KUŞLAR

Mehmet Ali EKREN

CÜBBELİLER :

1-Kırmızı Cübbeliler : Rengi kırmızı olup, feklerinin uc kısımları beyazdır.

2-Sarı Cübbeli : Rengi sarı olup, feklerinin uç kısımları beyazdır.

ABALI : Rengi mavi olup, boyun koyu yeşildir. Kanatlarından üstü deve tüyü rengindedir. Bu renk abayı andırır.

ZEYTUNİ :

Koyu lacivert renginde olup, kahverenginde çubukları vardır.

LEMSAVEYLER :

1-Kırmızı Lemsaveyler : Rengi kırmızı olup, başı beyazdır. baştaki fekleride beyazdır.

2-Sarı lemsavey : Rengi sarı olup, boynu çubukludur.

3-Beyaz lemsaveyler : beyaz renkli olup boynu çubukludur.

MEVRENDİLER :

1-Mavi Mevrendiler : Rengi beyaz olup, kafası ve kanatları mavidir,

2-Kırmızı Mevrendi : Rengi beyaz olup, kafası ve kanatları kırmızıdır.

3-Siyah Mevrendi : Rengi beyaz olup kafası ve kanatları siyahtır.

4-Sarı Mevrerendi : Rengi beyaz olup,kafası ve kanatları turuncudur.

URFA AGZI SÖZLÜĞÜ

M. Emin ERGİN

Somın : Yuvarlak, kabarık ekmek

Soyha : Ölünün geriye kalan eşyası (Me-

cazen : Tahkir makamında da kullanılır)

Soyna : Sonra (Soyra da denir)

Sögmah : Sövmek

Söğilme : Ateşte pişirilen patlıcan üzerine kızgın yağ dökülerek yapılan yemek.

Söle : Söylemek (Demek kelimesi yerine daha çok bu kelime kullanılır)

Suçih : İpe dizilmiş ceviz, badem, fıstık içinin kaynamış üzüm suyuna daldırılması suretiyle yapılan kış çerezi (Bak: Çekçek, muska, kesme bastih)

Suhra : Ismarlama iş. bedava yapılan iş, başkasının işini ücretsiz yapma.

Suva : Sıva

Su yarpızı : Sulak yerlerde yetişir, çiğ yenir, iştah açıcı yabani bir sebze (Bak : Narpız, yarpız)

Su Yolu : Kanalizasyon

Şivan : Ağıt

Bi dağın erdi meşe

Gün aç a kölge düşe

Beni yardım edenin

Evine şıvan düşe

Şor : Tuzlu

Şorba : Çorba

Evvela başlıyalım şorbadan

Bi kaşşih çiharalım torbadan

Sıra geldi çekçek ile bastığa

Yiyer iken yaslanalım yastığa

Şorlah : Tuzlu (Leblebi, fıstık V. b, için)

Şörık : Salya

Şüşe : Şişe

Bi daş attım takıya

Getti düşdi Rakkıya

Onbeş kızı kandırdım

Bi şüşe arakıya

Tabık : Kanalizasyon

Tehtırven : Tahtirevan

Taka : 1- Pencere 2- Bahçelerde suyun tevzi edildiği su kanalı

Talaka : Tura oyununda kaybedenin eline veya sırtına vurulan ucu düğümlü mendil, veya bez (Bak : Tolaka)

Talan : Yağma (Yağma kelimesi pek nadir kullanılır.)

Taman : Hani ya ?

Tandır : 1- Ufak ev fırını 2- Kış aylarında ısınmak için tahtadan yapılma geniş ve

yüksekçe bir masaya benzer muhafazanın alt kısmına mangal veya tarıfla (Bu kelimeye bakınız) kullü ateş konmak ve üstüne geniş tandır yorğani örtülmek suretiyle kurulan sıcak dinlenme ve ısınma yeri

Tandırılıh : Mutfak

Tanış : Tanıdık, bildik, ahabab

Taplama : Bazlamadan (Bu kelimeye bakınız) kalın saç ekmeği

Tarîf : Yayvan toprak mangal

Tas : Madeni su maşrapası

Tatarham : Olgunlaşmamış meyvenin yenmesinden dolayı meydana gelen karın hastalığı (Bah : Tohma)

Tavlanmak : Şişmanlamak (Daha çok hayvanlar için kullanılır (Bak : Semir)

Tavlı : Şişman

Tay : 1- At yavrusu 2- Yük dengi 3- Dolu sepet 4- Eş, akran

Tagelme : Taygelme. İkinci defa evlenen kadının ilk kocasından olup yeni evine getirdiği çocuk.

Taylıh : Sebze ve meyve konulan yayvan geniş sepet

Taziye evi : Ölünün yakınlarının 3 gün oturarak taziyetleri kabul ettiği ev

Te'ede ; Zahmet, eziyet

Teberik : Hatıra eşyası, andıç, ziyaretgahın toprağı

Teh : Üzüm salkımlarında tatlılaşıp kuruyan üzüm taneleri

Te'he : Ne fena (hayret ifade eder,

Tehennavi : Bir üzüm çeşidi.

Teh Bekmezi : Bulama (Tatlı) (Bak : Bekmez)

Tehtebent : Camilerin cümle kapısı üzerinde yapılan

Tekmeçüt : Tekmi çiftmi oyun (Bak : çüt)

Telesme : Kalbin fazla çarpması

Kınıfir kutudadır

Yar şirin yuhudadır

Telesme deli göyüm

Murat veren Hudadır

Teltik : Çapraşık

Tendiris : Temkinli

Teneleme : Tenelemek, tene tene yapmak (Narı, üzümü)

Tenge Koymak : Fena kokusu geçinceye kadar (bekletmek

Tepelik : Kadınların baş örtüsü altından giydikleri kenarına altın takılı kısa başlık

Tepik : Tekme

Tepir : Büyük kalbur

Tepîrçi : Eleyen kimse

Teprenmah : Kımıldamak

Tepretmah : Kımılbamak, yerinden oynatmak (ağır bir şeyi)

"Acı işletme tohu tepretme"

Bazı Hastalıklar

Urfa'ya Özgü İlaçlar ve tedavi Yöntemleri

Mehmet ÇİNI

Anadolunun bütün şehir ve kasabalarında olduğu gibi şehrimizde de HALK HEKİMLİĞİ gelişmiştir. Yıllar boyu bakımsız kalan, ihmal edilen şehrimiz insanı, kendi hastalığının derdini yine kendisi çözümlemek yolunu araştırmıştır. Kırsal kesimlerde yaşayan insanlar arasında uzun tecrübelerden sonra bulunmuş ve dağlardan toplanan otlarla elde edilen ilaçlar yine revastadır.

Kendine özgü isim ve metodları ile tedavi edilen hastalıkların ilaçlarını Urfa'nın tarihi ATTAR pazarında bulmak, yaptırmak ve yaşlı kadın-erkeklerden öğrenmek mümkündür. Urfa'daki bazı hastalıkları ve tedavi şekillerini MAHALLİ İSİMLERLE yazmaya çalıştık.

1-DEMREĞİ : (Eczema) Vucudun herhangi bir yerinde meydana gelen yaralardır. Önü alınmadımı alanını genişleterek yayılır. Bunu önlemek için Urfa'da bir bilen, arpayla yaranın üzerini okur Çabukça geçer.

2-KABAKULAK : Genellikle çocuklarda görülen bu hastalığı önlemek için bütün Urfa'da kullanılan bir yöntem uygulanır. her şeyden önce İrancı gerektiren bu tedavi metodu, bir bilen yara olan yerin üzerini bir mürekkepli kalemle yazar, bir gün sonra şişlik iner yara rahat olur. Bu tedavi metodu devamlı uygulanır.

3- DABBAZ : Yağlı yemeklerin etkisiyle meydana gelen allerjik bir hastalıktır. Tedavisi : yara dağlanır. İğne kızdırılarak yara olan yer yakılır. İkinci bir tedavi usulüde "NOŞA, denilen bir toprağın içilmesidir. Ayrıca tatlı, pekmez içmekte bu hastalığı giderir.

4-BOĞMACA : Bu hastalığa tutulana "Usta oğlu, Usta" yani ba bası ve oğlu usta olan bir marangoz tahtadan bir küçük tokaç yapılarak hastanın boynuna asılır.

5-UYUZ : Deve küküdü zeytin yağıyla beraber uyuz olan yere sürülerek, Polat şekeri, Tuzsuz leblebi, Kükürt çiçeği birbirine katılarak içilir.

6: **GELİNCİK** Gözlerin kenarlarında çıkan küçük bir yaradır. Olduğu zaman göze çok acı verir. Mahalle tedavisi de anane haline gelen bir yöntem kullanılır. 1-Gözünde gelincik çıkan tuvalette gider ve orada oynamaya başlar. Diğer biride ona "Tuvalette oynanır mı? di ye sorar. O da "Hiç gözdede gelincik çıkarmı? diyerek tuvaletten (Abdesthane) çıkar. 2-Amacasının oğluyla evlenen kızın elbisesinin ucuyla silinince geçer.

7-**SİĞİL** : Bilhassa ellerde ve yüzlerde görülen küçük ve sert çıkıntılardır. Görünümü bozdugu için ameliyatla alınır. Fakat Urfa'da bunun tedavisi ayrıdır. 1-Sigil otu denen bir at kaynatılarak içilir. 2-Hilal yeni çıktığı zaman dışarıya çıkılarak sigil olan yer aya bakılarak Ay'ı gördüm hoş gürdüm, Sigilimin yerini boş gördüm. denilerek oğulur.

8-**DOLAMA** : Parmak uclarında trınaklarda olan bir hastalıktır. Çok ağrı yapar, Urfa'da bunu iki türlü tedavi ederler. Dolama olan parmağı inegin burnuna sokarlar veyahut parmak kaynar sıcak süte batırılır.

9- **HUŞURİK** : Genellikle çocuklarda görülen vucutta küçük kırmızı veya sarımtırak olarak beliren hastalık. Tedavisi 1-Hastalanan çocuğun kulağının arkasından kan alınır. Bu kan yine çocuğun Çarşamba, Pazar, cuma günleri yara çıkan yerlerine sürülür. 2-Fındığı kırı şan, Asuporik, Vezirin yağı birbirine karıştırılarak yara olan yerlere sürülür.

10-**CAN ERİĞİ** : Vucutta Erik büyüklüğünde olarak beliren bir urdur. Tedavisi 1-Kara eriğin çeyreği yandırılır, külü yaranın üzerine sürülür, 2-Kuru incir ikiye yarılr. İçine toz şeker serpilerek yaranın üzerine konur. 3-çiğ helva yapılır (un ve pekmezle) merhem edilerek yaraya sürülür.

11-**ÖKSÜRÜK** : Bir kişi öksürük olduğu zaman; Hırta çiçeği, ihlamur, Anason, Tarçın, Zencefil, Fıstık sakızı, Balmumu, Tene Mez ekisi Zeytin yağıyla birlikte karıştırılarak içilir. Öksürüğe birebir gelir

12-**BASSUR HEMORROİD** : Buhastalığın ilacıda Urfa'da çok yaygın olarak kullanılır. Dağlardan toplanan Mezarlık otu, Çoban döneği, Kızılcık çiçeği, Deve diken, Kayarpızı döğölerek birbirine katılır Hastalara içirilir. Yine ayrıca Katran yakılarak çıkan buğusuna hasta olan oturtturulur.

13-**ŞEKER HSTALIĞI** : (Diabet) Zeytin yaprağı kaynatılarak içilir.

